

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ У НЕФОРМАЛЬНІЙ ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ НА ЗАСАДАХ ОСВІТИ ДЛЯ МИРУ

Сорочан Т. М.

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження пов'язана з необхідністю реалізації стратегій професійного розвитку педагогів як людського капіталу, що відіграє найважливішу роль у забезпеченні стійкості під час війни, повоєнному відновленні держави, навчанні і вихованні молодого покоління, підготовці кадрів для всіх галузей господарства та економіки.

Захоплення російською федерацією територій України (2014 р.), подальше повномасштабне вторгнення і неспровокована агресія (2022 р.) зумовили суттєві зміни у професійній самосвідомості та діяльності педагогів. Затребуваними стали цифрові засоби і технології комунікації між учасниками освітнього процесу, що враховують можливу значну віддаленість між ними, активізувалася співпраця закладів освіти з громадами, зросла соціальна активність педагогів.

Крім знищення і руйнування освітньої інфраструктури, негативний вплив війни позначився на ментальності, самосвідомості учасників освітнього процесу, призвів до втрати ними відчуття психологічної захищеності, фізичної безпеки, життєвих звичок, характерних для життя в мирних умовах.

З досвіду функціонування закладів освіти під час війни та відновлення освітнього процесу на деокупованих і прифронтових територіях можна зробити висновок, що педагоги потребують професійного розвитку, спрямованого на подолання бар'єрів професійної діяльності в перспективі переходу системи освіти України від функціонування в період воєнного стану до умов миру і повоєнного відновлення. Також деякі особливості роботи в умовах війни будуть зберігатися навіть у мирні часи, наприклад, обмеження доступу учасників освітнього процесу до закладів освіти, пов'язані з пошкодженнями або руйнацією інфраструктури, можливим знаходженням вибухонебезпечних предметів тощо. Можна передбачити і певний рівень соціальної напруги, зумовленої місцезнаходженням населення під час війни, поверненням тимчасово переміщених осіб і учасників бойових дій.

Освіта для миру – нове бачення смислу професійної діяльності і професійного розвитку педагогів, відповідно – змісту і технологій неформальної післядипломної освіти. На перший план виходить розвиток компетентностей і формування м'яких навичок, які забезпечують здатність працювати в умовах руйнації і поновлення інфраструктури, зміни контингенту здобувачів освіти і складу педагогічних колективів, нової субкультури громади, яка уособлює різні погляди на події війни і зміну стосунків між мешканцями. Можна стверджувати, що певний період до завершення війни і повоєнного відновлення освіта буде функціонувати в умовах подолання освітніх розривів і втрат.

Можна спрогнозувати, що в цей період загостриться перебіг професійного розвитку педагогів, який буде трансформуватися у річищі суспільно-економічних викликів і змін. Поряд із затребуваністю ціннісно-смилових установок на злагоду в громадянському суспільстві, подолання негативних наслідків війни як у техногенному, так і в гуманітарному аспектах, уваги потребуватимуть функції педагогів щодо підготовки дітей, молоді до життя в умовах повернення миру. Разом із тим вважаємо, що усвідомлення особливостей освіти для миру і опанування відповідних технологій не може відбуватися в педагогічному середовищі само по собі, тому посиляться значення неформальної післядипломної освіти, яка надає педагогам можливості вільного вибору змісту, форм, термінів навчання.

Таким чином, вважаємо актуальною проблематику освіти для миру, зокрема, трансформацію на цих засадах професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті.

Теорія і практика освіти для миру передбачає подолання викликів, пов'язаних із війною та переходом до періоду відновлення країни. Як приклад, такі виклики узагальнені і проаналізовані для системи вищої освіти в аналітичній доповіді «Вища освіта в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: виклики і відповіді»¹.

Трансформація професійного розвитку педагогів виявляється як швидка зміна професіоналізму, надання їм можливостей опанування нових компетентностей і м'яких навичок, що в сукупності забезпечать оновлення професійної діяльності у змінюваних і непередбачуваних обставинах. Для реалізації завдань трансформації професійного розвитку педагогів у контексті освіти для миру було створено й

¹ Вища освіта в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: виклики і відповіді. Науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Регейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: 2023.

апробовано освітню цифрову екосистему – Український відкритий університет післядипломної освіти (УВУПО), що можна розглядати як сучасний концепт застосування цифрових технологій в освіті, а також розроблено і запроваджено відповідні інноваційні технології.

1. Український відкритий університет післядипломної освіти – концепт цифрової освітньої екосистеми трансформації професійного розвитку педагогів

Дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогів в умовах неформальної післядипломної освіти на засадах освіти для миру дозволяє виокремити декілька важливих аспектів. По-перше, це розуміння сутності трансформації професійного розвитку і відмінностей трансформації від протікання цього процесу в умовах стабільності. По-друге, це особливості й умови неформальної освіти під час війни й у повоєнний період. По-третє, це створення концепту цифрової освітньої екосистеми трансформації професійного розвитку педагогів.

Розглянемо сутність трансформації професійного розвитку педагогів. В основу її розуміння покладено теоретичні положення трансформаційного навчання². Цей напрям освіти дорослих спрямований на забезпечення зміни самосвідомості людини, яка навчається, щодо підвищення мотивації і прагнення до саморозвитку і самовдосконалення. Тобто, смисловий акцент у теорії трансформаційного навчання його основоположниками зроблено на розумінні трансформації як докорінної зміни ставлень, мотивації, прагнень особистості, яка свідомо шукає нові смисли життєдіяльності в процесі навчання і самовдосконалюється. Проте трансформація з позицій філософії, соціології та інших гуманітарних наук розглядається як швидка зміна (наприклад, трансформація суспільства), а з позицій біології – як зміна станів живого організму.

Стосовно трансформаційних процесів в освіті можна зазначити, що вони є віддзеркаленням суспільних трансформацій. Українське суспільство зазнало швидких змін після початку окупації територій країни та повномасштабної війни. Чинниками таких змін стала небезпека, міграція населення, мобілізація, загибель як воєнних, так і мирного населення, в тому числі, педагогів, студентської і учнівської молоді, дітей, руйнація інфраструктури. Відповідно, система освіти в цілому, кожен заклад освіти, всі учасники освітнього процесу мали швидко реагувати на трагедію війни, змінювати свій спосіб життя,

² Mezirow, J. Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Learning*, 1. 2003. P. 58-63.

професійну діяльність, навчання, щоб продовжувати освіту у наявних умовах. Крім соціальних чинників, на професійну діяльність педагогів вплинули техногенні умови, пов'язані з частою відсутністю або обмеженістю умов для комунікації, віддаленість учасників освітнього процесу, ускладнення організації освітнього процесу з урахуванням потреб різних категорій учнів або студентів. Усе це потребувало швидкої і якісної зміни професійної діяльності педагогів.

Виходячи з цього, ми виокремлюємо таку ознаку трансформації, як швидка зміна стану професіоналізму педагогів, їхня вмотивованість і здатність у короткий проміжок часу набувати нових компетентностей, м'яких навичок і застосовувати їх у нових швидкозмінюваних умовах. Тобто, трансформаційні процеси в освіті розглядаються нами як динамічні, прискорені в часі.

Другу ознаку трансформації професійного розвитку педагогів ми визначасмо як швидку зміну змісту. Запити педагогів щодо професійного розвитку в неформальній післядипломній освіті під час війни охоплювали питання психологічного захисту учасників освітнього процесу, безпечної поведінки, взаємодії з громадами, громадянської освіти, застосування різних засобів і ресурсів для комунікації, технологій дистанційного навчання, лідерства і командної взаємодії.

Визначальною ознакою трансформації професійного розвитку педагогів ми вважаємо їхню мотивацію до набуття сукупності необхідних компетентностей і м'яких навичок з метою якнайшвидшого застосування у практичній діяльності. Саму трансформацію професійного розвитку педагогів розглядаємо у двох аспектах: як процес і результат.

Як процес – це поетапна реалізація педагогами мети професійного саморозвитку і самовдосконалення впродовж обмеженого часу. Обмеженість у часі може бути пов'язана не лише з війною, а й із чинниками, які діють в умовах миру: перехід до іншого закладу освіти, зміна посади, введення нових навчальних планів і програм, інші зміни умов професійної діяльності та вимог до неї. Оскільки трансформація передбачає зміни у професійній самосвідомості та вмотивованості педагога, врахування його особистісних освітніх потреб, то може реалізуватися як трансформаційне навчання. Навіть швидке протікання процесу професійного розвитку складається з певної послідовності етапів: вибір форм, змісту, термінів, технологій професійного розвитку та його індивідуальної траєкторії, навчання, накопичення нового досвіду, встановлення результатів.

Трансформація як результат професійного розвитку педагогів виявляється у професіоналізмі – новій конфігурації і більш високому

рівні розвитку сукупності компетентностей і м'яких навичок, необхідних «тут і зараз», що забезпечують успішну професійну діяльність і конкурентність на ринку праці.

Необхідність трансформації професійного розвитку педагогів поставила перед неформальною післядипломною освітою принципово новий виклик – прискорено, впродовж обмеженого часу створити необхідні умови, зробити цей процес максимально доступним, наповненим сучасним змістом, при цьому забезпечувати відповідний рівень якості надання освітніх послуг. Крім того, педагоги як споживачі освітніх послуг знаходяться в умовах небезпеки, дії техногенних чинників, психологічного неблагополуччя, що треба враховувати у роботі з ними.

Звідси випливає завдання розроблення концепту, який би надавав технічні можливості і ресурси для забезпечення трансформації професійного розвитку педагогів з урахуванням як державних пріоритетів, так і їхніх освітніх запитів, у зручний для них час і за будь-яких умов. По суті треба було забезпечити трансформаційне дистанційне навчання педагогів.

Відповідно до зазначених завдань було розроблено Український відкритий університет післядипломної освіти (УВУПО) як концепт освітньої цифрової екосистеми трансформації професійного розвитку педагогів. Розробка відповідає ознакам концепту: вона є інноваційною, оригінальною, представляє сучасний продукт, що демонструє переваги створеної системи.

УВУПО – це цифрова екосистема неформальної післядипломної освіти, яка надає можливості управління, організації освітнього процесу, трансформаційного навчання в різних форматах, забезпечення індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів.

Дослідження трансформації професійного розвитку педагогів і розроблення освітньої цифрової екосистеми УВУПО проводилося, починаючи з 2019 року. Наукові розвідки за цим напрямом ґрунтуються на засадничих положеннях методології сучасної освіти, що обґрунтовані у науковому доробку В. Кременя й орієнтують на розвиток особистостей, фахівців, здатних жити і ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах інноваційного типу розвитку суспільства, визначальною ознакою якого є цифровізація³.

Цей стратегічний пріоритет зумовив напрям наукового пошуку – розроблення концепту, здатного забезпечити в післядипломній освіті індивідуальну траєкторію професійного розвитку педагогів, доступність

³ Кремень, В. Г. (Ред.). Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2022 р. Київ: НАПН України. 2023. DOI: <https://doi.org/10.37472/zvit2022>

для них якісної, конкурентоспроможної освіти, що сприяє трансформації професійного розвитку відповідно до швидко змінюваних вимог сучасного ринку праці. Відповідно на базі Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України здійснюється наукове дослідження за темою «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер 0120U104637, науковий керівник – Т. Сорочан, директор інституту, доктор педагогічних наук, професор).

У проведенні дослідження виокремлюємо такі етапи.

Перший етап – підготовчий (2019р. – березень 2020 року). У цей період було проаналізовано джерела і практичний досвід щодо відкритої освіти та відкритих університетів, обґрунтовано концептуальні підходи до структури, інструментарію, організації освітнього процесу у відкритому університеті з урахуванням особливостей освіти дорослих, розроблено і апробовано автентичну платформу Adult Learning.

Другий етап – масове запровадження дистанційного навчання (березень 2020р. – лютий 2022р), пов'язане з пандемією COVID-19. Він характеризується використанням доробку науково-педагогічних і педагогічних працівників Центрального інституту післядипломної освіти (ЦІПО) у сфері дистанційного навчання для організації підвищення кваліфікації педагогів в системі формальної і неформальної післядипломної освіти. У цей період значно розширився запит на м'які навички для професійного розвитку, зокрема, щодо організації дистанційного навчання.

Третій етап – забезпечення трансформації професійного розвитку педагогів в УВУПО в часи війни (лютий 2022р. – по теперішній час). Цей етап бере відлік від дати неспровокованої агресії російської федерації проти України і широкомасштабного вторгнення агресора на територію нашої суверенної держави. Особливість цього етапу – затребуваність освітніх технологій, які дозволяють педагогам швидко переорієнтувати власну професійну діяльність на роботу в умовах кризи, воєнної і техногенної небезпеки. На перший план виходить запит щодо соціально-психологічної допомоги і професійно-педагогічної підтримки учасників освітнього процесу.

Концепт освітньої цифрової екосистеми «Український відкритий університет післядипломної освіти» створив нову освітню реальність, зорієнтовану на трансформацію професійного розвитку освітян, довів здатність не зупиняти, а навпаки, нарощувати освітні здобутки в період кризи, війни, дії техногенних чинників, небезпеки, при цьому створювати умови підтримки психологічного благополуччя учасників

освітнього процесу. Навколо нього були зосереджені розроблення та апробація теоретико-методологічних засад, моделей, технологій, методичного, організаційного, нормативно-правового супроводу трансформації професійного розвитку педагогів⁴.

Як зазначають дослідники Л. Карташова, М. Кириченко, Т. Сорочан, теоретичні основи трансформації професійного розвитку педагогів в Українському відкритому університеті післядипломної освіти висвітлюють особливості професійної діяльності фахівців в умовах інформаційного суспільства, концепцію безперервності освіти.

В умовах інформаційного суспільства чітко просліджуються такі тенденції: затребуваність навичок самостійного опанування знань за індивідуальною траєкторією у різних сферах науки та культури, теорії та практики; наближеність освіти до реального життя, де доросла людина самостійно приймає рішення та отримує конкретний результат навчання. Відбувається трансформація системи цінностей – самоцінністю стають доступність освіти, збагачення компетентностей, які дають конкурентні переваги на ринку праці, посилюється зорієнтованість на особистісні потреби в професійному розвитку. Водночас безперервна освіта змінюється у напрямі посилення відповідальності особистості за результат навчання та його впливу на якість професійної діяльності. Отже, змінюється соціально-педагогічний контекст, який наразі визначає стан освіти дорослих у цілому й освіти для миру зокрема та створює інноваційне середовище професійного розвитку фахівців. Ця реальність є багатовимірним явищем.

В Україні в період війни і повоєнного відновлення актуалізується необхідність інноваційного розвитку економічних і суспільних відносин. Інноваційність як ознака розвитку сучасного суспільства суттєво впливає на освітні процеси. На думку багатьох українських учених освіта має набувати інноваційного характеру, а учасники освітнього процесу – сприйняти інноваційний тип життя і життєдіяльності, оскільки динамізм об'єктивно обумовлює змінність як надзвичайно важливу рису способу життя людини в ХХІ столітті. Звідси – необхідність спрямовувати фахівців на сприйняття і творення змін, на професійний розвиток, що й визначає ефективну систему безперервної освіти впродовж життя. Характерною ознакою інноваційного розвитку освіти є варіативність методик, технологій, суттєве розширення освітнього середовища на

⁴ Сорочан, Т. М. Про дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти: За матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України, 21 грудня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023. 5(2), 1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5235>

основі цифрових технологій. Основною функцією неформальної післядипломної освіти стає сприяння педагогам в опануванні цінностей сучасного світу, у самостійному пошуку, творчому переосмисленні інформації, в розвитку критичного мислення. Тому в цій системі потрібні не стільки викладачі у традиційному розумінні, скільки андрагоги – наставники, які вміють реалізувати функції педагога, фасилітатора, тьютора, поєднують педагогічну, викладацьку майстерність з умінням мотивувати, сприяти розкриттю творчого потенціалу, володіють мистецтвом комунікації та інноваційними цифровими технологіями. Методологія забезпечення трансформаційних змін не може залишатися на тому рівні, що відповідав іншій освітній ситуації. На нашу думку, ця проблема набуває принципово інших ознак, а саме: затребуваним стає супровід професійного розвитку педагогів на основі власного досвіду та опанування цифрових технологій, оновленого змісту освіти, спілкування у системі суб'єкт-суб'єктних відносин⁵.

Актуальним стає утвердження освітніх систем, що ґрунтуються на визнанні самоцінності особистості кожного учасника освітнього процесу і могли б реалізувати принцип людиноцентризму (за В. Кременем) як відображення гуманістичної тенденції в розвитку сучасного цивілізованого світу⁶.

Професійний розвиток фахівців також має бути особистісно орієнтованим. Суттєвою ознакою особистісно орієнтованого навчання є сильний мотиваційний потенціал (авансування успіху, спонукання до самоаналізу, самооцінки, самопізнання, що має особистісне значення для всіх суб'єктів освітнього процесу). Найголовніші ознаки такого навчання – його організація на різних рівнях складності, утвердження цінності психологічного благополуччя.

1. Розвивальний аспект трансформації професійного розвитку педагогів ґрунтується на тлумаченні категорії розвитку з позицій діалектики. У філософській літературі діалектико-матеріалістична сутність розвитку визначається як розгорнута в часі зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, яка характеризується наявністю відразу трьох показників, а саме: спрямованістю, закономірністю, необоротністю.

⁵ Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Відкритий університет як інноваційне освітньо-цифрове середовище професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівних кадрів освіти (з досвіду українського відкритого університету післядипломної освіти). Науково-методичні засади модернізації системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інформаційному суспільстві: монографія / за заг. ред. професора В. П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. – 338 с. С. 307-331. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732093/>

⁶ Кремень В. Г. (Ред.) Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2022 р. Київ: 2023 р. НАПН України. DOI: <https://doi.org/10.37472/zvit2022>

Важливим є зіставлення ідей учених стосовно чинників розвитку особистості. Згідно з різними концепціями розвиток особистості може відбуватися як саморозвиток, тобто зумовлюватися внутрішніми чинниками (Ж. Піаже), або детермінуватися зовнішніми, соціальними, чинниками (І. Павлов).

Цифровий аспект трансформації професійного розвитку фахівців набуває актуальності у зв'язку із стрімким розповсюдженням цифрових технологій. Фахівці констатують, що рушійною силою цифрової економіки є людський капітал, під яким розуміють знання, таланти, навички, досвід, інтелект особистості. На ринку праці основними трендами стають цифрові навички, які тепер розглядаються як ключові. Вони виявляються як уміння широких верств населення використовувати технології у повсякденному житті. Нинішнє суспільство переходить до цифровізації як нового етапу еволюційного розвитку.

Для розуміння результатів трансформації професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті важливим є поняття професіоналізму. Професіоналізм – сукупність компетентностей і м'яких навичок, які формуються в системі університетської освіти, розвиваються в системі післядипломної освіти на основі культурних, гуманістичних та демократичних цінностей й дозволяють педагогам здійснювати професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах.

Професія, професійна діяльність педагогів передбачає певне коло повноважень, у якому вони компетентні діяти. Для того, щоб бути реалізованими в діяльності, повноваження мають бути забезпечені сформованими у фахівця здатностями виконати професійну діяльність. Це один із аргументів щодо взаємозв'язку понять «компетентності» та «професіоналізму». Очевидно, чим більш розвинуті компетентності, чим динамічніша сукупність м'яких навичок, тим більшою є вірогідність того, що професійна діяльність виконується на більш високому рівні, що є основою професіоналізму.

Отже, потреба освіти для миру, нові реалії життя в умовах війни і повоєнного відновлення зумовлюють актуальність досліджень і технологій, що відкривають шлях до розвитку професіоналізму педагогів. УВУПО – це концепт, що відкриває шлях до опанування цінностей безперервної освіти впродовж життя як основи трансформації професійного розвитку педагогів. УВУПО – це середовище комунікації і співпраці, де розширюються можливості доступу педагогів до дистанційного трансформаційного навчання.

Методологія УВУПО ґрунтується на таких підходах:

- андрагогічний – урахування закономірностей освіти дорослих;
- акмеологічний – сприяння споживачам освітніх послуг у досягненні найвищого рівня професійного і особистісного розвитку;
- синергетичний – забезпечення трансформації професійного розвитку в умовах нестабільності і невизначеності, зумовлених війною;
- кластерний – включення до інфраструктури закладів, організацій, установ різних типів і рівнів, а також віртуальних середовищ, які забезпечують освітній процес;
- інформаційно-комунікаційний – здійснення навчання і комунікації засобами цифрових технологій у віртуальному просторі.

Web-портал УВУПО – це багатоцільовий, динамічний електронний ресурс, призначений для організації та підтримки неформальної післядипломної освіти. Він забезпечує функціонування віртуальних кафедр, здійснення освітнього процесу, професійний розвиток педагогів, висвітлення інноваційних освітніх практик тощо.

Для запровадження сучасних технологій неформальної післядипломної освіти на засадах андрагогіки науково-педагогічними працівниками ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПНУ розроблена і введена в користування Web-платформа «Система управління навчанням дорослих (Learning Management System Adult Learning)» – LMS AdL. (М. О. Кириченко, В. В. Олійник, Т. М. Сорочан, Л. А. Карташова, С. В. Ларін). Вона розміщена на web-порталі УВУПО <http://uvu.org.ua/> і забезпечує дистанційне трансформаційне навчання.

Web-ресурси УВУПО дозволяють здійснювати такі функції:

- організація освітнього процесу (реєстрація слухачів, розроблення графіків освітнього процесу і розкладів занять, облік виданих документів);
- навчально-методичний супровід (створення електронних кабінетів викладачів та електронного сховища навчально-методичних матеріалів, експертиза їхньої якості);
- комунікація викладачів і слухачів (спілкування в чаті, проведення тестування і опитувань, розміщення завдань);
- проведення конференцій і вебінарів;
- ознайомлення з досвідом.

Важливим інноваційним складником концепту УВУПО є віртуальні кафедри. Кафедра є основою університетського життя, базовим структурним і функціональним підрозділом.

Метою діяльності віртуальних кафедр є впровадження в практику неформальної післядипломної освіти новітніх методик і технологій навчання дорослих, підготовки висококваліфікованих фахівців для

системи освіти дорослих, а також впровадження результатів досліджень у практичну діяльність інституцій післядипломної педагогічної освіти.

На відміну від «реальних» віртуальні кафедри об'єднують своїх членів на добровільній основі, за науковими або практико-орієнтованими інтересами. Вони мають можливість залучити до свого складу і функціонування необмежену кількість учасників. Склад віртуальної кафедри може гнучко змінюватися без формальних процедур. Також віртуальна кафедра може об'єднувати учених і практиків, громадян різних країн, працівників різних закладів освіти і установ культури, спорту тощо. Головна умова співпраці – зацікавленість у розвитку певного напрямку діяльності, здатність до роботи з дорослою аудиторією, інноваційна діяльність.

Віртуальні кафедри мають безпосередні зв'язки із замовниками освітніх послуг. Вони забезпечують розроблення змісту, гарантування якості освіти у різних форматах професійного розвитку споживачів освітніх послуг, створення освітніх програм, методик і технологій спеціально для дистанційного навчання, уможливають комунікацію, спільну наукову, методичну, дослідницьку діяльність своїх членів, які об'єдналися для вирішення проблем трансформації професійного розвитку педагогів.

Завдяки об'єднанню ресурсів різних учасників, віртуальна кафедра може як компенсувати окремі недоліки, так і посилити переваги у кадровому забезпеченні, плеканні традицій, поширенні досвіду. Створення віртуальних кафедр віддзеркалює клієнтоцентровану стратегію в освіті, сприяє покращенню організаційної гнучкості, реагування на нововведення.

Віртуальна кафедра поєднує технологічний та інтелектуальний потенціал своїх членів. Вона характеризується незалежністю учасників, використанням опосередкованого механізму управління, забезпечує відкритий доступ до наукових досліджень, здійснених у межах означеного співтовариства. Функціонування віртуальної кафедри передбачає використання мережі дистанційного зв'язку; послідовне формування освітнього віртуального співтовариства фахівців сфери андрагогіки; маркетинг знань і дистанційних освітніх послуг; захист спільного використання інтелектуальної власності своїх членів; інтеграцію розгалужених освітніх андрагогічних практик до цілісної системи неформальної післядипломної освіти.

У Положенні про віртуальну кафедру, розробленому в ході дослідження, зазначено такі завдання:

– системне дослідження вітчизняних і світових проблем теорії та практики освіти дорослих для підготовки, науково-методичного

супроводу андрагогів, проектування змісту і технологій професійного розвитку науково-педагогічних, педагогічних працівників, керівних кадрів освіти;

- забезпечення неперервного професійного розвитку фахівців з освіти дорослих відповідно до вимог державної політики в галузі освіти, роботодавців та ключових стейкхолдерів, а також задоволення освітніх потреб особистості споживача освітньої послуги;

- залучення до віртуального простору потенційних партнерів наукової, методичної, практичної сфери для вирішення актуальних завдань професійного розвитку фахівців відповідно до соціально-економічних трансформацій у контексті суспільства знань;

- апробація наукових результатів із різними структурами системи післядипломної освіти, поширення найкращих освітніх практик;

- сприяння саморозвитку та самоосвіті андрагогів шляхом організації мережевої взаємодії, обміну досвідом, навчання членів співтовариства та інших громадян в умовах формальної та неформальної післядипломної педагогічної освіти;

- розроблення та апробація варіативних освітніх моделей навчання дорослих із урахуванням запитів і потреб науково-педагогічних, педагогічних працівників у структуруванні змісту, відборі технологій і врахування можливостей існуючої інформаційно-мережевої взаємодії всіх суб'єктів;

- науково-педагогічний, організаційний, методичний, інформаційно-комунікаційний супровід професійного розвитку фахівців в освітніх моделях курсів підвищення кваліфікації та міжкурсового періоду як єдиного андрагогічного циклу;

- надання консультативної та науково-методичної допомоги учасникам освітнього процесу, кафедрам, викладачам, іншим структурам післядипломної освіти та недержавним організаціям з питань освіти дорослих в Україні шляхом проведення спільних освітніх заходів, у тому числі, засобами цифрових технологій;

- розповсюдження інформації та забезпечення відкритого доступу до наукових досліджень, науково– і науково-методичних розробок;

- вивчення, аналіз, узагальнення та впровадження інноваційних методик у формальній та неформальній освіті дорослих;

- сприяння взаємодії між неприбутковими організаціями і суспільством, ЗМІ, органами місцевого самоврядування, комерційними структурами задля розвитку системи освіти дорослих.

Такі кафедри можуть створюватися на базі реально функціонуючих в університеті кафедр, а також бути виключно віртуальною структурою.

Віртуальна кафедра як об'єднання реальних і віртуальних структур має синергетичний ефект навчання дорослих у системі неформальної освіти. Вона створюється і функціонує на основі інтеграції навчально-методичного, програмно-технічного та інших видів ресурсів. Саме так була створена у 2017 р. перша віртуальна кафедра андрагогіки на базі кафедри філософії і освіти дорослих ЦПО. Наступним кроком було створення ще чотирьох віртуальних кафедр у структурі УВУПО, які стали аналогами вже існуючих в інституті. Розвитку неформальної післядипломної освіти сприяла організація ще двох кафедр, безпосередньо не пов'язаних з «реальними» кафедрами. Таким чином, у складі УВУПО функціонують віртуальні кафедри андрагогіки, управління освітою, професійної і вищої освіти, психології, цифровізації освіти, Нової української школи, лайф-менеджменту дорослої людини.

Віртуальні кафедри є інноваційним цифровим простором для професійного розвитку педагогів, вони можуть здійснювати наукову і практичну комунікацію фахівців з різних галузей і закладів освіти, споживачів освітніх послуг, реалізувати освітні технології на засадах міждисциплінарного підходу.

Викладачі УВУПО разом із слухачами, які навчаються, є дослідниками, зростають академічно і професійно, запроваджують результати досліджень у практичну діяльність.

У соціально-педагогічному контексті відкритий університет дозволяє задовольнити потреби суспільства, культури, економіки, управління. В особистісному вимірі його діяльність спрямовується на забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до різноманітних освітніх запитів, розширення аудиторії споживачів освітніх послуг⁷.

Трансформаційне навчання на основі цифрових технологій у неформальній післядипломній освіті має відповідний науково-методичний супровід і нормативно-правове забезпечення, що створює передумови для безперервності, доступності, варіативності, можливості вибору змісту і форм професійного розвитку педагогів.

2. Зміст і технології навчання вчителів у проєкті «Освіта для миру»

Одним із актуальних змістових напрямів професійного розвитку педагогів в освітній цифровій екосистемі УВУПО є освіта для миру. Це широке коло проблем охоплює освітньо-філософський аспект переходу

⁷ Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Цифрова екосистема «Український відкритий університет післядипломної освіти»: модель 6.0. Збірник наукових праць «Вісник післядипломної освіти» серія «Педагогічні науки» випуск 25 (54) 2023, С. 105-130 DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-105-130](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-105-130)

від війни до миру, особливості організації освітнього процесу з урахуванням відповідних умов, сприяння психологічному благополуччю учасників освітнього процесу, комунікації з громадянським суспільством тощо. Актуальність трансформації професійного розвитку педагогів у контексті освіти для миру зумовлена новими цілями освіти, необхідністю опанування гуманістичних цінностей, гнучкого реагування на соціально-економічну ситуацію в країні, регіоні, громаді.

Можна виокремити декілька змістових концентрів професійного розвитку педагогів, що створюються навколо основної ідеї – освіти для миру, а саме: освітньо-філософський аспект, управління закладами освіти, цифрові технології в освіті, психологічне благополуччя учасників освітнього процесу. Охарактеризуємо їхню сутність.

Перехід від діяльності в умовах війни до умов миру потребує розуміння педагогами сутності змін, які відбуваються.

Проблема освіти для миру досліджується спільно науковцями Національної академії педагогічних наук України та Комітетом педагогічних наук Польської академії наук. Зокрема, у збірнику наукових праць учасників VIII Українсько-польського / Польсько-українського наукового форуму (08–10 жовтня 2019 р.) висвітлено філософські засади та проблеми інтегрованості освіти для миру і розвитку на засадах гуманістичної педагогіки. Проаналізовано питання наукової освіти у стратегіях сталого розвитку та особливості освіти для миру, національно-патріотичного виховання дітей і дорослих в умовах громадянського суспільства. Зокрема, розглянуто такі філософські основи освіти для миру: освіта як запорука миру і шлях до людини (В. Кремень), цивілізаційний і культурний виміри виховання для миру (Ф. Шльосек), філософія толерантності як урок освіти для миру (П. Саух, І. Саух), шляхи гуманізації шкільної освіти і педагогіки (Н. Дічек, М. Степаненко). Міждисциплінарний контекст освіти для миру знаходиться в центрі уваги С. Сисоевої. Значенню освіти для миру в процесі розвитку людського капіталу присвячено статті Н. Ничкало, Ч. Плевка, О. Семенов, О. Шагаєва, що конкретизують проблему, зосередивши увагу на професійному розвитку вчителів. Нові перспективи освіти для миру відкривають цифрові технології в Українському відкритому університеті післядипломної освіти, що окреслені Л. Карташовою, М. Кириченком, В. Олійником, Т. Сорочан⁸.

⁸ Освіта для миру. Edukacja dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2-х т. / редкол.: Кремень В.Г. (голова), Коцур В.П., Ничкало Н.Г., Шльосек Ф. (заст. гол.) – К.: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. – Т. 1, 2.

Як зазначає Г. Ситник, мир – це встановлення деякого порядку, правил взаємодії. Це потребує підвищення рівня взаємодії, встановлення нових правил регламентації поведінки. Можемо зробити висновки, що педагоги мають стати носіями і провайдерами цих правил, сприяти подоланню ворожості, бути прикладом ввічливості та культури спілкування. Тобто, за їх сприяння має формуватися культура миру як цивілізованої взаємодії, спілкування, діалогу в широкому комунікаційному просторі, досягнення компромісів між членами громади з різними, іноді протилежними, поглядами.

Трансформація професійного розвитку педагогів на засадах освіти для миру має подолати наслідки гібридної війни, сформований в цей період особливий вимір агресивної поведінки, умотивований створенням паралельної реальності як поєднання елементів справжньої дійсності та уявної. Г. Ситник пояснює механізм впливу інформаційно-комунікативного простору в період гібридної війни на свідомість громадян. Учений стверджує, що смислова модель світу організує сприйняття реальності як цілісного комплексу фактів і явищ з відповідною оцінкою їхньої значущості. Те, що не вкладається у загальну модель світу, позначається як периферійне та вороже, спроможне зруйнувати реальність, а отже, від нього потрібно захищатися, вдаючись до певних дій, наприклад усіма способами вилучати із інформаційно-комунікативного простору. Визначального передумовою ведення гібридної війни є формування світового соціально-інформаційного та культурного простору. Він розглядається як основний механізм моделювання реальності відповідно до певного правила (завдання, цілей, смислів тощо). Головна мета цього механізму полягає в тому, щоб інтерпретувати реальним і справжнім те, що пропонується у цьому просторі, належним чином подане та «оцінене» відповідними «експертами», «аналітиками» тощо. Справжні факти та події замовчуються, або якщо це неможливо – витісняються на периферію цього простору. Тому псевдо реальність безперервно формується керованими ЗМІ, які лише підтримують та розвивають поширені в суспільстві уявлення у потрібному напрямку. Таким чином, сучасна гібридна війна передусім відбувається в соціально-комунікаційному просторі. Телевізійне та комп'ютерне середовище кардинально змінює всі елементи сприйняття реальності. Тому все населення залучене до кожної фази війни та бойових операцій, через що бойові дії відбуваються немовби у всій країні, а не тільки в зоні військових дій. Особливо, коли по території країн наносяться ракетно-бомбові удари на оперативну і навіть стратегічну глибину. При цьому практично втрачає значення обсяг руйнувань, жертви тощо. Головні

події війни мають тільки те значення, яке їм надається в інформаційно-комунікаційному просторі та як вони інтерпретуються⁹.

Виходячи з цих положень, освітньо-філософський аспект трансформації професійного розвитку педагогів має такі складники, як загально-філософські основи і міждисциплінарний контекст освіти для миру, міжнародний досвід подолання воєнної агресії, нові умови і способи комунікації в громаді і закладі освіти, медиаграмотність.

Загрозливі випробування під час війни позначилися на психологічному стані педагогів та інших учасників освітнього процесу. Тому при забезпеченні трансформації професійного розвитку в неформальній післядипломній освіті особливого значення набуває проблема психологічного благополуччя.

Дослідники О. Бондарчук, Н. Пінчук зазначають, що професійне психологічне благополуччя учасників освітнього процесу має складну структуру, яка містить когнітивну (цілісність й несуперечливість картини світу в учасників, адекватне розуміння поточної життєвої ситуації загалом і професійної діяльності зокрема, доцільності професійно-особистісного розвитку), афективну (переживання, яке поєднує почуття, зумовлені успішністю (або неуспішністю) професійної діяльності суб'єкта, його задоволеністю міжособистісними відносинами, спілкуванням у професійній діяльності, трансформацією професійного розвитку, кар'єрою тощо) та конативну (актуальна успішність професійної діяльності, готовність і здатність до професійного розвитку) складові. За результатами теоретичного аналізу літератури ними виокремлено декілька груп чинників професійного психологічного благополуччя освітян: 1) на макрорівні (рівні суспільства): соціально-економічна стабільність і ресурсність; орієнтація на сталий розвиток; політичні свободи та ін.; 2) на мезорівні (рівні освітньої організації): безпечне освітнє середовище, соціальна підтримка та якість стосунків з оточенням та ін.; 3) на мікрорівні (рівні особистості): цінність саморозвитку; позитивне мислення; емоційна зрілість; інтернальний локус контролю; професійна працездатність та ін.

Учені стверджують, що особливого значення набуває врахування зазначених чинників у підтримці професійного психологічного благополуччя освітян у кризових умовах воєнного стану, яку доцільно здійснювати як на управлінському рівні, так і рівні безпосередньої педагогічної взаємодії й особистісному рівні. Вони пропонують на управлінському рівні здійснювати моніторинг професійного психологічного благополуччя освітян з першочерговою увагою до

⁹ Ситник Г. П. Філософія війни та миру: курс лекцій. К: ТОВ "САК ЛТд.", 2023. С. 41–118 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/15bf2766-7d67-41dc-8d14-49d0c0b9d714.pdf>

психічного й емоційного стану учасників освітнього процесу, постійні комунікації з метою виявлення відповідного зворотного зв'язку й пережитого досвіду; створення й підтримка психологічного здоров'я освітньої організації, у тому числі психологічно безпечного освітнього середовища на базі регулярної комунікації керівника з працівниками, залучення колективу до генерації загальних рішень, поточних і стратегічних планів, пріоритетів розвитку для закладу освіти зараз і після перемоги, що корелюють з основними цілями й сенсами професійної діяльності і принципами людиноцентризму. О. Бондарчук, Н. Пінчук окремо наголошують на необхідності організації спеціального соціально-психологічного навчання освітян, спрямованого на розвиток їх здатності до створення, відновлення й самопідтримки високого рівня професійного психологічного благополуччя, підготовки й підвищення кваліфікації психологів з питань психологічного супроводу учасників освітнього процесу й сприяння створенню психологічно безпечного освітнього середовища¹⁰.

Період завершення війни і повоєнного відновлення буде характеризуватися перешкодами техногенного і безпекового характеру щодо організації освітнього процесу. Тому професійний розвиток педагогів на засадах освіти для миру має передбачати більш глибоке опанування ними цифрових технологій, що створюють передумови для подолання цих викликів. Дистанційне навчання, необхідний інструментарій і ресурси, наповнення контенту і сучасні методики викладання потребують окремої уваги у неформальній післядипломній освіті.

Особливого значення для трансформації професійного розвитку педагогів набуває управління закладом освіти. Як зазначено вище, мають відновлюватися інфраструктура, мирне життя в громадах, комунікація між учасниками освітнього процесу і їхнє психологічне благополуччя. Усе це має стати об'єктами управління, що потребуватиме оновлення навичок професійного управління в керівників освіти різного рівня. Вони першими сприйматимуть зміни і створюватимуть умови для трансформації професійного розвитку педагогів. Отже, крім контенту, який мають опанувати педагоги в системі неформальної післядипломної освіти, керівники закладів освіти потребують додаткових компетентностей для відновлення людських ресурсів.

¹⁰ Bondarchuk O., & Pinchuk N. Professional psychological well-being of educators and features of their support in the current crisis conditions. *Kyiv Journal of Modern Psychology and Psychotherapy*, 5(1), 2023. С 5–14. DOI: <https://doi.org/10.48020/mppj.2023.01.01>

Таким чином, можемо визначити змістові модулі, що забезпечать трансформацію професійного розвитку педагогів у неформальній післядипломній освіті, а саме: освітньо-філософський аспект освіти для миру; медіаграмотність; практичні навички комунікації і діалогу; забезпечення психологічного благополуччя учасників освітнього процесу; цифрові технології в освіті. Для керівників освіти – додатковий модуль з управління трансформацією професійного розвитку педагогів.

Трансформація професійного розвитку педагогів в умовах переходу від війни до миру і в повоєнний період потребуватиме не лише нового змісту, а й нових технологій. Одним із провідних принципів андрагогіки є навчання дорослих з опорою на досвід. Тому ми виокремлюємо сукупність експірієнс-технологій. Розуміємо це поняття як сукупність технологій освіти дорослих, основою яких є узагальнення, опанування, поширення і застосування різних видів досвіду особистості.

Досвід – слово латинського походження, позначає віддзеркалення свідомістю суб'єкту реальності, завдяки безпосереднім контактам із дійсністю. Як філософська категорія – фіксує цілісність і універсальність діяльності особистості, сукупність і єдність знань, навичок, почуттів, волі. Поняття досвіду розвивалось у протистоянні емпіризму та раціоналізму у діапазоні від визнання єдиним джерелом достовірного знання – до абсолютного несприйняття як джерела пізнання.

Досвід характеризує механізм соціального, культурного, історичного наслідування, відкриває шлях до особистого успіху, як правило, надає переваги у просуванні до власної важливої мети.

Досвід є найважливішим джерелом професійного розвитку. Опрацювання досвіду інноваційної діяльності (способи набуття, навички осмислення, аналізу, узагальнення, застосування в різних умовах, передавання колегам) може розглядатись як нова інтеграційна компетентність педагога, яка в науковому аспекті ще не набула остаточного обґрунтування. Це зумовлює необхідність у системі неформальної післядипломної освіти застосовувати сучасні технології опанування професійного досвіду і професійного розвитку на його основі, які ми узагальнили терміном експірієнс-технології¹¹.

Неформальна післядипломна освіта реалізує важливу місію підготовки педагогів усіх інших ланок освіти (від дошкільної до вищої) до роботи в умовах переходу від війни до миру. У різні роки бажаним

¹¹ Сорочан Т., Гуржій А., Зайчук В., Карташова Л. Експірієнс-технології професійного розвитку педагогів у відкритому університеті Наука та освіта : зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф., 4–11 січня 2022 р., м. Хайдусобосло, Угорщина / за ред. д.т.н. проф. А. В. Горошка. – Хмельницький : ХНУ, 2021. – 184 с. С. 26-31(укр., рос., англ.). URL: <https://iftomm.ho.ua/docs/SE-2022.pdf>

кінцевим результатом післядипломної освіти педагогічних і керівних кадрів уважалися різні новоутворення, а саме: кваліфікація, компетентність, педагогічна майстерність, педагогічна творчість тощо. Зараз у педагогічній науці та практиці поширене застосування категорії «професіоналізм», яка інтегрує уявлення про високий рівень професійної компетентності та діяльності.

Поняття професіоналізму стало одним із теоретичних концентрів післядипломної педагогічної освіти як складової освіти дорослих. Професіоналізм – сукупність компетентностей, які формуються в системі університетської освіти, розвиваються в системі післядипломної освіти на основі культурних, гуманістичних і демократичних цінностей й дозволяють фахівцю здійснювати професійну діяльність у сучасних соціально-економічних умовах.

– Експірієнс-технології органічно вписуються в контекст професійного розвитку фахівців, оскільки мотивують до аналізу й переосмислення власного досвіду та досвіду колег, зміни звичної картини світу, моделей поведінки й професійної діяльності.

– Експірієнс-технології вибудовуються за певною послідовністю етапів, на кожному з яких використовуються певні методи, що дозволяють фіксувати або представляти досвід (скрайбінг, відеоролик, презентація, інфографіка); передавати його (майстер-клас, воркшоп); формувати (практикум, тренінг) тощо.

Оскільки трансформація професійного розвитку передбачає опанування нових підходів до комунікації і діалогу, ми апробували таку технологію, як діджитал-діалог. Особливість технології в тому, що певна проблема обговорюється за участі різних студій, які можуть знаходитися в різних закладах, регіонах, країнах. Цифрові технології дозволяють модерувати діджитал-діалог для забезпечення вільного висловлювання думок учасників, розвитку культури спілкування.

Для неформальної післядипломної освіти важливо охопити професійним розвитком на засадах освіти для миру якомога більшу кількість педагогів, тому слід звернути увагу на масові форми роботи. Так, під час війни нами проводилися акції у цифровому форматі на підтримку педагогів, а саме: «Мирні обрії освіти» та «Освітня ватра перемоги». Усього в понад 60 вебінарах узяли участь майже 11 тис. педагогів. Таким чином, тема освіти для миру затребувана освітянами.

Разом із тим, науково-педагогічні працівники ЦІПО ДЗВО «УМО» набули значного досвіду дослідження цієї теми і поширення її у практику, викладання на курсах підвищення кваліфікації, мають відповідні публікації.

ВИСНОВКИ

Період завершення війни та переходу до миру створить нову соціально-економічну ситуацію в країні, що актуалізуватиме проблему відновлення людського капіталу. Провідну роль у її вирішенні відіграватимуть педагоги закладів освіти різних типів і рівнів. Зміни умов і місії професійної діяльності потребуватиме розвитку і формування в них нових компетентностей і м'яких навичок, що є ознакою трансформації професійного розвитку. Неформальна післядипломна освіта вже зараз має розробляти нові підходи, зміст і технології забезпечення професійного розвитку педагогів, важливим складником якого має стати освіта для миру.

У ході дослідження, за результатами якого написана дана стаття, нами обґрунтовано, розроблено і апробовано концепцію, зміст і технології трансформації професійного розвитку педагогів на засадах освіти для миру, що враховують перспективи відновлення людського капіталу, соціально-економічну ситуацію в країні та окремих громадах. Зміст освіти для миру враховує актуальні аспекти розуміння педагогами реалій переходу від війни до миру, технологічну готовність до організації освітнього процесу на основі цифрових технологій, важливість підтримки психологічного благополуччя учасників освітнього процесу.

Нові цілі і завдання трансформації професійного розвитку педагогів зумовлюють використання нових технологій професійного розвитку, що ґрунтуються на основному принципі андрагогіки – навчання на основі досвіду (експерієнс-технології), розвивають уміння комунікувати і вести діалог з різними аудиторіями (діджитал-діалоги), охоплювати навчанням великі аудиторії.

Процес трансформації професійного розвитку педагогів забезпечується у неформальній післядипломній освіті. Для технологічного і науково-методичного супроводу цього процесу створено освітню цифрову екосистему УВУПО та охарактеризовано її структуру і властивості.

Створені в ході дослідження освітня цифрова екосистема УВУПО, моделі управління й організації освітнього процесу, технології трансформації професійного розвитку педагогів забезпечують передумови для безперервності, доступності, варіативності, можливості вибору змісту і форм професійного розвитку. Розроблене інноваційне цифрове освітнє середовище в УВУПО сприяє залученню широкого контингенту слухачів, забезпеченню якості відкритої освіти та трансформації професійного розвитку педагогів.

Результати дослідження мають наукову цінність і практичний інтерес для освіти дорослих, післядипломної освіти і підвищення кваліфікації педагогів.

АНОТАЦІЯ

У статті подано результати дослідження нових підходів до професійного розвитку педагогів на засадах освіти для миру в умовах завершення війни і переходу до миру. Неформальна післядипломна освіта в цей період забезпечує швидку зміну компетентностей і м'яких навичок педагогів, що характеризується як трансформація професійного розвитку. Розкриті питання визначення концептуальних засад і змісту освіти для миру, викликів професійного розвитку педагогів, технологій і форматів неформальної післядипломної освіти. Виокремлено освітньо-філософський, змістовий, технологічний складники освіти для миру. Зазначено важливість забезпечення психологічного благополуччя учасників освітнього процесу. Описаний досвід створення і функціонування освітньої цифрової екосистеми «Український відкритий університет післядипломної освіти» для забезпечення трансформації професійного розвитку педагогів. Представлені матеріали можуть бути використані у неформальній післядипломній освіті педагогів, в організації дистанційного навчання, в управлінні закладами освіти. Вони призначені для широкого кола керівників закладів освіти, працівників закладів післядипломної освіти, науковців – дослідників споріднених проблем, представників громадських організацій.

Література

1. Вища освіта в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України: виклики і відповіді. Науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Регейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: 2023.

2. Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Відкритий університет як інноваційне освітньо-цифрове середовище професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівних кадрів освіти (з досвіду українського відкритого університету післядипломної освіти). Науково-методичні засади модернізації системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інформаційному суспільстві: монографія / за заг. ред. професора В. П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. – 338 с. С. 307-331. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732093/>

3. Кириченко М., Карташова Л., Сорочан Т. Цифрова екосистема «Український відкритий університет післядипломної освіти»: модель 6.0. Збірник наукових праць «Вісник післядипломної освіти» серія «Педагогічні науки» випуск 25 (54) 2023, С. 105-130. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25\(54\)-105-130](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-25(54)-105-130)

4. Кремень, В.Г. (Ред.). (2023). Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2022 р. Київ: НАПН України. DOI: <https://doi.org/10.37472/zvit2022>

5. Освіта для миру. Edukacja dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2-х т. / редкол.: Кремень В.Г. (голова), Коцур В.П., Ничкало Н.Г., Шльосек Ф. (заст. гол.) – К.: Вид-во ТОВ. «Юрка Любченка», 2019. – Т. 1, 2.

6. Ситник Г.П. Філософія війни та миру: курс лекцій. К: ТОВ "САК Лтд.", 2023. С. 41–118 с. URL: <http://iracs.knu.ua/pages/dop/336/files/15bf2766-7d67-41dc-8d14-49d0c0b9d714.pdf>

7. Сорочан Т., Гуржій А., Зайчук В., Карташова Л. Експерієнс-технології професійного розвитку педагогів у відкритому університеті Наука та освіта : зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф., 4–11 січня 2022 р., м. Хайдусобосло, Угорщина / за ред. д.т.н. проф. А. В. Горошка. – Хмельницький : ХНУ, 2021. – 184 с. С. 26-31(укр., рос., англ.). URL: <https://iftomm.ho.ua/docs/SE-2022.pdf>

8. Сорочан Т. М. Про дослідження проблеми трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти: За матеріалами наукової доповіді на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України, 21 грудня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023, 5(2), С. 1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5235>

9. Bondarchuk O., & Pinchuk N. Professional psychological well-being of educators and features of their support in the current crisis conditions. *Kyiv Journal of Modern Psychology and Psychotherapy*, 2023, 5(1), P. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.48020/mpj.2023.01.01>

10. Mezirow, J. Transformative learning as discourse. *Journal of Transformative Learning*, 1, 2003, P. 58-63.

Information about the author:

Sorochan Tamara Mykhailivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Director of the Central Institute of Postgraduate Education

University of Education Management of the National Academy

of Educational Sciences of Ukraine

52 A, Sichovykh Striltsiv str., Kyiv, Ukraine